

Олена Корват,
кандидат економічних наук, доцент,
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку
Національної академії правових наук України, м. Харків, Україна

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Інновації відіграють дедалі все більш важливу роль у розвитку підприємств і підприємництва. Саме тому ефективна інноваційна діяльність важлива як для бізнесу, так і для держави.

Згідно з національним законодавством інноваційною вважається діяльність з використання та комерціалізації результатів наукових досліджень і розробок, яка зумовлює виробництво нових для ринку конкурентоздатних товарів і послуг [1]. Керівництво Осло щодо збирання, звітування та використання даних про інновації (міжнародний добровільний стандарт з вимірювання наукової, технологічної та інноваційної діяльності) визначає інноваційну діяльність як будь-які заходи підприємства, спрямовані на впровадження на ньому інновацій (нових або вдосконалених процесів чи продукції, або їх комбінацій, які суттєво відрізняються від попередніх бізнес-процесів підприємства та продукції, представленої підприємством на ринку) [2, с. 20]. Зіставляючи дефініції варто відмітити, що існує явна різниця в розумінні інноваційної діяльності у національній та міжнародній практиці, яка, відповідно, буде позначатись на оцінці її ефективності.

Поняття ефективності є багатоаспектним. Концептуально його сутність полягає в ступені результативності оцінюваного процесу. Ефективність часто вимірюється співвідношенням отриманого ефекту до запланованого (цільовий підхід) або отриманого ефекту до витрачених ресурсів (витратний підхід) [3, с. 53]. На стадії планування інноваційної діяльності можна застосовувати лише витратний підхід, на стадіях реалізації та завершення – обидва підходи.

В вітчизняній науковій літературі ефекти (результати чи наслідки діяльності) прийнято поділяти на економічні, соціальні, екологічні, науково-технічні, бюджетні тощо [4, с. 30, 89, 91]. Керівництво Осло пропонує до застосування іншу класифікацію результатів впровадження підприємством інновацій [2, с. 165]: вплив на ринки продукції підприємства (зміна продуктового портфелю, частки ринку, сприйняття покупцями продукції); вплив на виробництво та постачання (зміна вартості й якості діяльності підприємства); вплив на організацію бізнесу (зміна можливостей підприємства, зокрема здатності аналізувати інформацію, адаптуватися, покращувати умови праці); вплив на економіку, навколишнє середовище і суспільство (зміна якості життя і здоров'я населення, громадської та екологічної безпеки тощо). В повноцінних комплексних оцінюваннях всі вагомні позитивні і негативні результати інноваційної діяльності мають бути обов'язково враховані.

В оцінці ефективності зацікавлені як підприємства, так і стейкхолдери, у тому числі інвестори й органи влади, що здійснюють державне регулювання та бюджетне фінансування інноваційних проектів і програм. Якщо підприємству важливо проаналізувати потенційні або фактичні наслідки впровадження

інновацій безпосередньо для свого бізнесу (зміну обсягів продажів, витрат на одиницю продукції, фінансових результатів, рівня стійкості, безпеки, продуктивності праці тощо), інвестору – прибутковість і ризиковість інвестицій в інноваційні проекти, то державі більш актуально оцінити внесок діяльності підприємства в зовнішні ефекти макrorівня (зміну в доходах бюджету, ВВП, експорті та імпорті, ринковому середовищі, безпеці, екології, зайнятості, рівні доходів громадян тощо). Тобто ефективність окремого суб'єкта господарювання слід розглядати в розрізі внутрішніх і зовнішніх аспектів [4, с. 91].

В практиці оцінювання застосовуються методики міжнародних організацій, національних регуляторів, які носять рекомендаційний або директивний характер, та авторські (комерційні) методики [5, с.268]. Науковий аналіз методичного інструментарію в Україні показує наявність низки проблем, найважливіша з яких – відсутність єдиних і чітких універсальних критеріїв оцінювання ефективності інноваційної діяльності, згрупованих у комплексну методику [5, с.270-271], яку можна було б використовувати зацікавленими особами на всіх рівнях прийняття рішень.

У зв'язку з тим, що інновації за своєю суттю є суб'єктивним явищем, об'єктивність їх вимірювання та аналізу ускладнена [2, с. 20]. Потенційно підприємство може зібрати будь-які дані стосовно своїх процесів користуючись самостійністю в розробці систем господарського й управлінського обліку [6, ст. 8] та індивідуально оцінити ефективність за власними методиками. Однак такі оцінки не завжди можна використовувати у зіставленні підприємств, різних за розміром, структурою, територіальною і галузевою приналежністю. Порівнянну інформацію щодо інноваційної діяльності для комерційного та наукового аналізу, державного контролю і моніторингу [7] доцільно отримувати через звітність підприємств, яка містить достатній перелік даних.

Натепер єдиною звітною щодо інноваційної діяльності, яка заповнюється підприємствами в Україні, є форми державних статистичних спостережень. У Методологічних положеннях державного статистичного спостереження щодо інноваційної діяльності підприємств, затверджених наказом Державної служби статистики від 28 грудня 2022 р. № 418, зазначається [8, с. 5], що вони враховують рекомендації Керівництва Осло [2] і вимоги Регламенту ЄС 2022/1092 до даних для теми «Інновації» [9]. Тобто, починаючи з 2022 року обсяг інформації у національних формах державного статистичного спостереження за інноваційною діяльністю розширений, втім його недостатньо для повноцінного аналізу економічної складової, а для оцінювання соціальної, науково-технічної та бюджетної складових дані взагалі відсутні.

Таким чином, актуальними проблемами з оцінювання інноваційної діяльності підприємств є відсутність в Україні єдиних методик (стандартів), затверджених на державному рівні, а також недостатність даних для об'єктивної комплексної оцінки. Напрямом подальших наукових досліджень є аналіз і обґрунтування універсальних критеріїв оцінювання ефективності.

Список використаних джерел:

1. Про інноваційну діяльність: Закон України від 4 липня 2002 р. № 40-IV (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>.
2. OECD/Eurostat. Oslo Manual 2018: Guidelines for Collecting, Reporting and Using Data on Innovation, The Measurement of Scientific, Technological and Innovation Activities / 4th Edition, 2018. OECD Publishing, Paris/Eurostat, Luxembourg. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264304604-en>.

3. Лисак В. Ю., Олійник О. С. Оцінка ефективності інноваційної діяльності підприємства: методичні підходи. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. Вип. 1. С. 51-55.
4. Чорна М. В. Глухова С. В. Оцінка ефективності інноваційної діяльності підприємств: монографія. Харків: ХДУХТ, 2012. 210 с.
5. Єрмак С. О., Фролова Л. В., Бугенко С. І. Систематика методичного інструментарію оцінки ефективності інноваційної діяльності підприємницьких структур. *Бізнес Інформ*. 2021. № 9. С. 266-275.
6. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 липня 1999 р. № 996-XIV (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/996-14#Text>.
7. Корват О. В. Моніторинг інноваційної діяльності: правові проблеми. Актуальні питання розбудови науково-дослідницької інфраструктури у воєнний та повоєнний періоди: зб. наук. пр. НДІ ПЗІР НАПрН України за матеріалами Інтернет-конференції (м. Харків, 28 лютого 2024 р.). Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2024. С. 63-74.
8. Методологічні положення державного статистичного спостереження щодо інноваційної діяльності підприємств: затверджено наказом Державної служби статистики України від 28 грудня 2022 р. № 418. URL: <https://ukrstat.gov.ua/norm doc/2022/418/418.pdf>.
9. Commission Implementing Regulation (EU) 2022/1092 of 30 June 2022 laying down technical specifications of data requirements for the topic «Innovation» pursuant to Regulation (EU) 2019/2152 of the European Parliament and of the Council. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg_impl/2022/1092/oj.

Отримано: 10.05.2024